

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

РЕН
БРЕДБЕРІ



ТРИЛОГІЯ СМЕРТІ

Усі три романи Бредбері, що подані в цьому томі, об'єднані
одними і тими самими персонажами, епохою, а головне —
хімерністю та непередбачуваністю подій. Загадкова
смерть витає над усіма, а невблаганний фатум вибирає
свої жертви тільки за йому зрозумілим алгоритмом.

Аби залишитися в живих, не конче добре володіти
зброєю, — таке не допоможе, бо це не класичний детектив.

Із виру приголомшливих на небезпечних перипетій
головним героям допомагає вибратися саможертвність,
сприйняття світу і себе з поблажливою іронією
та, як не дивно, певна божевільність учинків.

РЕВІ БРЕДБЕРІ

СМЕРТЬ —
ДІЛО
САМОТНЄ

ЦВИНТАР
ДЛЯ
БОЖЕВІЛЬНИХ

НЕХАЙ УСІ
УБ'ЮТЬ
КОНСТАНС



HK® Богдан

УДК 82/89
ББК 84.7 США
Б87

Ray Bradbury
Death is a Lonely Business

Ray Bradbury
A Graveyard for Lunatics

Ray Bradbury
Let's All Kill Constance

Death is a Lonely Business © 1985 by Ray Bradbury
A Graveyard for Lunatics © 1990 by Ray Bradbury
Let's All Kill Constance © 2003 by Ray Bradbury

Друкується з дозволу правовласника
The Ray Bradbury Literary Works LLC,
с/о Don Congdon Associates, Inc.

Переклад з англійської
Володимира Митрофанова,
Олександра Мокровольського,
Юрія Вітяка

Бредбері Р.

Б87 Трилогія смерті : Смерть — діло самотнє. Цвинтар для божевільних. Нехай усі уб'ють Констанс / Р. Бредбері. — Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2020 — 632 с.

ISBN 978-966-10-5773-8

УДК 82/89
ББК 84.7 США

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавця.*

ISBN 978-966-10-5773-8

© Навчальна книга–Богдан,
переклад, оригінал-макет, 2020



СМЕРТЬ —
ДІЛО
САМОТНЄ

*З любов'ю — Донові Конгдону,
з чиєї спонукки з'явилася ця книжка.
А також пам'яті Реймонда Чандлера,
Дешіла Геммета, Джеймса М. Кейна
та Росса Макдональда.
А також моїм друзям та вчителям
Лі Бреккетові й Едмонду Гамільтону,
яких мені так бракує.*

У ті давні дні наша каліфорнійська Венеція мала багато чого до послуг людей, схильних удаватися в зажуру. Майже щовечора містечко повивав туман, від прибережних нафтових свердловин линував стугін машинерії, а коли знімався вітер, тужно виспівуючи на пустирищах і безлюдних вулицях, у шибки із сичанням мело піском.

То були дні, коли прогулянковий поміст у Венеції занепадав й осідав у море, і там-таки можна було побачити схожу на кістяк величезного динозавра естакаду «Кругих гірок», яку заливало хвилями припливу.

У кінці одного довгого каналу ви могли натрапити на старі циркові фургони з клітками, не знати вже й коли скинуті у воду, і, придивившись до них опівночі, побачити, що там точиться своє життя: із припливом у клітках з'являлися риба та раки; здавалося, що загинути отак від іржі приречені цирки всіх часів.

А ще був грімкий і навальний, як гірська лавина, великий червоний трамвай, який щопівгодини мчав до моря, а опівночі востаннє виписував коло на розвороті, сиплючи іскрами з високих дротів, і гнав назад із таким стогоном, із яким, мабуть, перевертаються мерці у домовинах, — наче й самі трамвайні вагони, й самотні вагоноводи, що, погойдуючись у своїх кабінах, правили ними, вже знали: наступного року їх тут не буде — колію заллють асфальтом, а високе павутиння дротів змотають на величезні катушки й повезуть геть.

Й ото тоді, в одне з тих самотніх літ, коли не пересідалися тумани й не вшухало жалісливе квиління вітру, якось, їдучи пізнього

вечора під гуркіт громовиць старим червоним трамваєм, я, сам того не відаючи, зіткнувся з повірником Смерті.

Надворі дощило, я сидів із книжкою в руках на котрійсь із задніх лав старезного вагона, що з гуркотом і стогоном мчав від одної безлюдної зупинки, всіяної конфеті зужитих квитків, до іншої. Тільки я, та великий рипучий дерев'яний вагон, та вагоновод попереду, що орудував мідною рукояткою швидкості, попускав гальма і, коли треба, давав різкий сигнал.

Та ще чоловік у проході позад мене, що якимсь чином з'явився у вагоні, а я того й не помітив.

Зрештою я відчув його присутність, бо він усе хитався та хитався з боку в бік, уже довгенько стоячи там, так наче не знав, де сісти: перед ним було сорок вільних місць, і належало спинити вибір на одному, а це серед такої опівнічної пустки річ нелегка. Та кінець кінцем я почув, як чоловік сів, і зрозумів, що він просто позаду, бо на мене війнуло його духом, як ото віє від берега духом припливу. Від чоловіка тхнуло заношеним одягом, а ще дужче — надміром спиртного, випитого за короткий час.

Я не озирався, бо давно уже знав, що це тільки заохочує до балачки. Приплющивши очі, я тримав голову дуже рівно. Та все було марно.

— О-ох, — простогнав чоловік.

Я відчув, як він нахилився вперед на своєму сидінні, і моєї потилиці торкнувся його гарячий віддих. Я сперся руками на коліна й пригнувся.

— О-ох, — простогнав він знову, ще гучніше.

Здавалося, хтось падає зі скелі й кличе на допомогу чи заплив ген у море й гукає, аби його помітили.

— О-о-ох!..

Надворі вже лило мов із відра, великий червоний трамвай мчав через опівнічні луги, а дощ усе періщив у шиби, змиваючи навколишній краєвид. Ми пропливли крізь Калвер-Сіті, навіть не побачивши його кіностудій, і помчали далі; великий вагон шарпався на стиках, підлога потріскувала, порожні лави рипіли, і він раз у раз озивався пронизливим сигналом.

Ззаду на мене повіяло гидотним смородом, і невидимий попутник вигукнув:

— Смерть!..

Сигнал трамвая заглушив його, і він мусив почати спочатку.

— Смерть...

І знову сигнал.

— Смерть, — промовив чоловік позаду мене, — діло самотнє.

Мені здавалося, що він ось-ось заплаче.

Не повертаючи голови, я втупив очі у передню шибку, в яку, зблискуючи проти світла, періщив дощ. Трамвай сповільнив швидкість. Чоловік позаду розлючено підвівся, так наче ладен був накинутись на мене, якщо я й тепер удам, нібито нічого не чув, і не обернуся. Він хотів, аби я побачив його. Хотів утягти мене в якусь свою скруту. Я вже відчував, як його руки поривалися до мене, тільки не міг угадати, стиснуті вони в кулаки чи розчепірені, мов пазури, наготувалися бити мене чи душити. Я вп'явся пальцями у спинку передньої лави. Наді мною гримнув його голос:

— О смерть!..

Трамвай загальмував і почав зупинятися.

«Ну, кажи ж далі, — подумав я, — *докінчуй!*»

— ...То діло самотнє! — промовив він жаским шепотом і подався геть.

Я почув, як відчинилися задні двері. Йй аж тоді обернувся.

У вагоні нікого не було. Невідомий зник разом зі своєю панахиною. Я почув, як надворі на доріжці зашурхотіла жорства.

Коли грюкнули, зачинаючись, двері вагона, той невидимий чоловік продовжував бурмотіти щось сам до себе. Я й тепер чув за вікном його голос. Щось там про домовину. Щось про домовину. І про самотність.

Трамвай сіпнувся й із гуркотом покотився далі крізь грозу.

Я підняв шибку, висунувся надвір і втупив погляд назад, у просякнуту дощем темряву.

Та якби там було навіть ціле місто, чи багато людей, чи бодай одна людина зі своїм гірким смутком, я б однаково нічого не побачив і не почув.

Трамвай мчав до моря.

А мене охопило жажливе відчуття, ніби він отак, на повній швидкості, і вженеться у глибочінь.

Я рвучко спустив шибку і, весь тремтячи, сів на місце.

Усю решту дороги я мусив твердити собі: «Тобі всього двадцять сім, і ти непитущий». Одначе...

Тієї ночі я таки випив.

Тут, аж на самісінькому краю континенту, де колись зупинилися валки кінних фургонів, а з ними і люди, я знайшов останню незачинену пивничку, де не було нікого, крім власника, що залюблено дивився на екран телевізора, де по нічному каналу крутили «За мною, Кессіді!».

— Подвійну порцію горілки, будь ласка.

Я не впізнав власного голосу. Навіщо мені було пити горілку? Задля хоробрості, щоб зателефонувати своїй дівчині Пег за дві тисячі

миль, аж до Мехіко? Аби сказати їй, що я живий-здоровий? Але ж зі мною таки нічого не сталося, хіба не правда?

Нічого особливого, крім того, що я їхав нічним трамваєм під холодним дощем і чийсь жаский голос позад мене промовив сповнені загрози слова. Але тепер я боявся повернутись до свого найманого помешкання й лягти в ліжку, де було порожньо, мов у холодильнику на покинутій оклахомській фермі, господарі якої подалися на пошуки кращої долі у західні штати.

Порожніше було хіба що на моєму рахунку Великого Американського Романіста в банку, що містився у старовинному, схожому на римський храм, будинку на самісінькому березі моря і якого мало змити в небуття одним із найближчих економічних відпливів. Щоранку касири чекали біля берега у веслових човнах, тоді як управитель заливав очі в сусідньому барі. Та я бував у банку рідко. Із тих мізерних гонорарів, що вряди-годи перепадали мені від якогось дешевого детективного журнальчика, покласти щось у банк не випадало. Отож...

Я надпив горілки, і мене аж пересмикнуло від огиди.

— Боже, — мовив бармен. — Ви наче вперше у житті заглянули до чарки!

— Так воно і є.

— Вигляд у вас доволі кепський.

— Я й *почуваю себе* кепсько. Вам ніколи не здається, ніби має статися щось жакливе, але ви не знаєте, що саме?

— Це називається: у страху великі очі.

Я відпив ще трохи горілки й здригнувся.

— Ні, ні. Я маю на думці щось *справді* жакливе, коли воно підступає до тебе ззаду...

Бармен позирнув через моє плече, так ніби побачив там привид того чоловіка з трамвая.

— Ви не привели його за собою?

— Ні.

— Тоді нічого такого тут немає.

— Але ж, — заперечив я, — він озивався до мене... той дух зла.

— *Дух?*

— Я не бачив його обличчя. О Боже, я *почуваю себе* ще гірше! На добраніч.

— Пити треба менше!

Та я уже був за дверима й пильно видивлявся на всі боки, чи не чатує хтось на мене. Якою дорогою піти, щоб не опинитись у темряві? Нарешті я зважився.

Й, усвідомлюючи, що зробив хибний вибір, швидко подався понад темним каналом туди, де були потоплені циркові фургони.

Як ті лев'ячі клітки потрапили на дно каналу, ніхто не знав. Ніхто, мабуть, уже не пам'ятав і того, як з'явилися самі канали посеред старого містечка, що помалу оберталося на порошок, який шурхотів ногами під дверима будинків разом із піском і потертю висхлих водоростей та тютюну із недожуків сигарет, розкиданих на всьому березі, починаючи з 1910 року.

Так чи інак, а канали ті були, і в кінці одного з них, у темно-зеленій воді, затягнутій масною плівкою нафти, лежали старезні циркові фургони з клітками, на яких уже майже облупилась біла емалева й золотиста фарба, а товсті ґрати роз'їдала іржа.

Певно, багато років тому, на початку двадцятих, ті клітки на колесах тріумфально, наче літня гроза, гуркотіли вулицями, і в них неспокійно кидалися леви, роззявляючи пащі, з яких вихоплювався гарячий м'ясний дух. Запряги білих коней тягли всю цю пишноту через Венецію та навколишні лути ще задовго до того, як МГМ¹ звела свої фальшиві фронтони й започаткувала новий різновид цирку, що вічно житиме на кінострічці.

І ось тепер рештки тих давніх кавалькад знайшли собі спочинок тут, на дні каналу. Декотрі фургони з клітками стояли у глибокій темній воді рівно, на колесах, інші завалились на бік і показувалися з-під води лише зрідка на світанку, під час відпливу, а опівночі приплив ховав їх від очей, і тоді між ґратами снувала риба. Удень туди приходили хлопчачі й витанцьовували на тих чималих покинутих островах із заліза та дерева, а іноді й залазили в клітки, шарпали за ґрати й грізно рикали.

Але тепер, глибокої ночі, коли останній трамвай помчав понад безлюдним піщаним узбережжям до свого місця призначення на півночі, чорна вода каналу хлюпотіла й усмоктувала клітки, як ото старі баби всмоктують свої беззубі щелепи.

Я простував бігцем, нахиливши голову проти дощу, аж поки він раптом не ущух. Із темряви визирнув місяць, наче величезне око, що мало стежити за мною. Тепер я ступав по дзеркалах, з яких на мене дивився той-таки місяць і хмари. Я ступав наче по небу, й отоді... отоді щось і сталося.

Звідкись іззаду раптом наринала висока припливна хвиля й безгучно покотилася між темними берегами каналу. Мабуть, десь розмило піщану перепону, і в канал линула солона морська вода. І ось вона вже сягнула сюди. У ту мить, коли я дійшов до середини пішохідного містка, приплив мало не затопив його.

Вода із сичанням вирувала навколо старих лев'ячих кліток.

Я наддав ходи. Тоді вхопився рукою за поруччя містка і став.

¹ «Метро-Голдвін-Майєр» — одна з найбільших голлівудських кінокомпаній (тут і далі — примітки перекладача).

В одній із кліток за ґратами, просто піді мною, невиразно відсвічувало щось біле.

Із клітки махала чиясь рука.

Мабуть, якийсь старий приборкувач левів колись заснув і, оце щойно прокинувшись, не міг збагнути, де він.

Ось уже його рука мляво випросталась у клітці. Приборкувач остаточно прочнувся від сну.

Вода у каналі впала, а тоді знову піднялася.

І примару притисло до ґрат.

Перехилившись через поруччя, я дививсь і не міг повірити власним очам.

Але тепер та невиразна світла пляма прибрала обрисів. Уже не тільки долоня чи рука, а й усе тіло ворухилось і незграбно жестикулювало, мов величезна лялька-маріонетка, що попалася в залізну пастку.

Бліде обличчя з невидючими очима, в яких відбивалося тільки місячне світло й більш нічого, лисніло у воді, наче срібна маска.

Раптом припливна хвиля гойднулась і впала. Тіло зникло з очей.

Десь у мене в голові величезний трамвай виписав коло по іржавих рейках, завищав гальмом, сипонув іскрами й зі скреготом зупинився; і за кожним ривком, за кожним поштовхом, за кожним посьмиком якийсь невидимий чоловік випалював оті слова: «Смерть!.. діло!.. самотнє!..».

Ні, не може бути!

Приплив знов шугнув угору, мов на спіритичному сеансі, що запам'ятався мені з якоїсь іншої ночі.

І та примара знову зринула до ґрат клітки.

То був мертвий чоловік, і він хотів вибратись назовні.

Хтось страхотливо закричав.

Аж коли засвітилося з десятків вікон у будиночках над темним каналом, я збагнув, що то кричав я сам.

— Ану, відступіть, відступіть!

Надїжджали інші машини, інші полісмени, спалахувало світло у вікнах інших осель, і з дверей виходили у халатах інші люди, ще не отямившись від сну, й приставали до мене, а я не міг прийти до тями від чогось куди гіршого, ніж сон. Ми розгублено товпилися на містку, наче гурт жалюгідних клоунів, і дивилися вниз, на наш потоплений цирк.

Я стояв, тремтів, дивився на жаску клітку й думав: ну чому я не озирнувся тоді в трамваї? Чому не подививсь на того чоловіка, що напевне уже знав про оцього мерця в цирковому фургоні?

О Боже, промайнуло у мене в голові, а що, як той чоловік сам і запах цього бідолаху в клітку?

Докази? Їх немає. Усе, що я знаю, — це оті троє слів, почуті в останньому нічному трамваї. Усе, що я знаю, — це лопотіння дощових крапель по високих дротах, яке немовби повторювало ті слова. Усе, що я знаю, — це навальна й холодна припливна хвиля, яка, наче смерть, прокотилася каналом, залила клітки й відлинула ще холодніша, ніж була перед тим.

Зі старих будиночків вийшло ще кілька химерних клоунів.

— Ну ж бо, люди, вже третя година ночі. Розходьтєся!

Знову дощило, і полісмени, ще тільки приїхавши до каналу, поглянули на мене так, ніби хотіли сказати: «І чого б ото лізти не в своє діло? Або почекав би вже до ранку, а тоді зателефонував, не називаючи себе».

Один із полісменів уже стояв на краю каналу в чорних плавках, відразливо дивлячись на воду. Тіло його давно не бачило сонячного світла й було дуже біле. Він стояв і чекав, поки припливна хвиля знову сколихне мерця й підніме у клітці. І ось за ґратами показалося примарне обличчя. Воно було таке далеке й відчужене, що аж туга брала. У грудях мені болісно стислося. Я мимоволі відступив назад, бо відчув, як до горла підкочується тугий тремтливий клубок.

Нарешті біле полісменове тіло розітнуло воду. Він пірнув.

Я вже було подумав, що він теж потонув. Доц поливав масну поверхню каналу.

Потім полісмен виринув, уже в клітці, і, наблизивши обличчя до ґрат, хапнув ротом повітря.

Я вжахнувся, бо мені здалось, ніби то вплив мрець, востаннє намагаючись удихнути в себе ковток життя.

Та за хвилю я побачив, як живий плавець вибирається з дальшого кінця клітки, тягнучи за собою довгу примарну річ, схожу на жалобну гірлянду зі збляклих водоростей.

Хтось голосив за померлим. Милий Боже, майнула в мене думка, та невже це я?!

Тим часом тіло вже витягли на берег каналу, і полісмен-плавець витирався рушником. На патрульних машинах зблискували мигавки. Три полісмени, нахилившись над тілом, присвічували на нього ліхтариками й стиха перемовлялися.

— Я б сказав, усього кілька годин тому...

— Де слідчий?

— Він вимкнув удома телефон. Том поїхав по нього.

— Чи є гаманець... якимось посвідчення?

— Анічогісінько. Мабуть, приїжджий.

— Ні, не приїжджий, — озався я і замовк.

— Ви його знаєте?

— Ні.

— То чого ж...

— Чого я так побиваюся? Та того... Він же мертвий, навіки. О Боже! І це я його знайшов...

У моїй пам'яті нараз зринув спогад.

Кілька років тому, йдучи вулицею ясного літнього дня, я повернув за ріг і раптом побачив чоловіка, на якого щойно наїхала машина. Водій саме вискочив з кабіни й нахилився над тілом. Я ступив був уперед, тоді зупинився.

На тротуарі біля мого черевика лежало щось рожеве.

Мені пригадалися заспиртовані наочні посібники зі шкільної лабораторії, і я збагнув, що воно таке. То був шматочок людського мозку.

Якась незнайома жінка зупинилася поруч і довго дивилась на розпростерте під машиною тіло. А тоді раптом зробила таке, чого, певне, й сама від себе не чекала. Вона підійшла і повільно вклякла біля трупа. Потім, лагідно доторкнувшись до нього, злегенька поплескала по плечі, немовби хотіла сказати: «Ну, ну, нічого страшного, ну ж бо...».

— Його... вбили? — почув я власний голос.

Полісмен обернувся до мене.

— Чому ви так подумали?

— А як би ж він... як би він потрапив у ту клітку... під водою... коли б хтось не... *запхав* його туди?

Знову спалахнув промінь ліхтарика й торкнувся мого обличчя, немов рука лікаря, що шукає симптомів хвороби.

— Це ви зателефонували до поліції?

— Ні, — моїм тілом перебіг дріж. — Я тільки страшенно закричав і збудив людей, що мешкають поблизу.

— Гей, — пошепки мовив хтось.

Детектив у цивільному, невеличкий на зріст, лисуватий, стоячи навколішки біля тіла потопельника, вивертав кишені його піджака. Із них випадала збита у жмутки й кавалочки біла маса, схожа на мокрі пластівці снігу чи на пап'є-маше.

— Що воно в біса таке? — спитав хтось.

«Я знаю», — подумав я, але нічого не сказав.

Руки мої тремтіли. Я нахилився поряд із детективом і почав підбирати з землі ті мокрі паперові жмутки. А детектив уже вивертав інші кишені, де була така сама маса. Я затиснув у руці те, що підібрав, і, випростуючись, засунув собі до кишені. І цієї миті детектив звів на мене очі.

— Ви ж геть змокли, — сказав він. — Назвіть своє прізвище та адресу отому полісменові й ідіть додому. Обсушіться.

Знову дощило, і мене кидало в дріж. Я повернувся, продиктував полісменові своє ім'я та адресу й швидко подався до своєї оселі.

Та не пройшов і кварталу, як мене наздогнала машина й загальмувала поряд. Дверцята відчинилися, і невеличкий лисуватий детектив глипнув на мене.

— О Боже, ну й вигляд у вас! — мовив він.

— Мені вже про це казали, з півгодини тому.

— Сідайте у машину.

— Та мені ще тільки квартал...

— *Сідайте!*

Весь тремтячи, я заліз у машину, і детектив довів мене до мого вбогого, схожого на коробку від крекерів, помешкання, яке я наймав за тридцять доларів на місяць. Вилазячи з машини, я мало не впав — так мене трусило.

— Крамлі, — відрекомендувався детектив. — Елмо Крамлі. Зателефонуйте мені, коли здогадаєтесь, що то за паперова каша, яку ви сховали до кишені.

Я винувато здригнувся. Рука моя потяглася до тієї кишені, і я кивнув головою.

— Неодмінно.

— І нема чого так побиватися й розкисати, — сказав Крамлі. — Він же був ніхто... — і вмовк, засоромившись власних слів, а тоді нахилив голову, щоб увімкнути швидкість.

— А мені чомусь здається, що він *хтось*, — мовив я. — Коли пригадаю, хто, я вам зателефоную.

Я стояв, мов заляклий. Мене страшило, чи не станеться ще чогось жахливішого. Коли я відімкну свої двері, чи не затоплять і мене чорні води каналу?

— Біжіть! — й Елмо Крамлі захряснув дверцята машини.

І ось уже тільки два червоні вогники видно крізь зливу, що вперіщила з новою силою, аж я мусив приплющити повіки.

Я поглянув через вулицю, туди, де біля бензозаправної колонки стояла телефонна будка, з якої я вів ділові переговори з редакторами, хоч самі вони ніколи мені не телефонували. Потім пошукав у кишенях дрібняків. Ось зараз зв'яжуся із Мехіко, розбуджу Пег, замовлю розмову за її кошт і розповім і про клітку, й про того бідолаху, і... Боже ти мій, і налякаю її отак до смерті!..

Послухайся детектива, подумав я.

Біжи!

Мене вже так тіпало, що я ледве втрапив ключем у замкову шпарину.

Дощ сипонув мені вслід, аж за поріг.

За порогом на мене чекала порожня кімната шість на шість метрів, із пролежаною канапою, книжковою шафою з майже вільними полицями, де стояло лише чотирнадцять книжок, м'яким кріслом, купленим на дешевому розпродажу, нефарбованим сосновим письмовим столом та величезною, як піаніно, давно не мащеною друкарською машинкою «Ундервуд-стандарт» зразка 1934 року, що стукотіла, наче дерев'яні черевики об голу підлогу.

У машинці вичікувально стримів аркуш паперу. У дерев'яній скриньці збоку зберігався мій літературний доробок, увесь в одному стосику. Там були примірники «Десятицентового детективу», «Детективних історій» та «Чорної маски» — кожен із тих журнальчиків платив по тридцять-сорок доларів за оповідання. З другого боку стояла ще одна скринька, призначена для рукописів. У ній біліла одна-однісінька сторінка книжки, що її я ніяк не міг розпочати.

РОМАН БЕЗ НАЗВИ.

А нижче — моє ім'я та прізвище. І дата: 1 липня 1949 р.

Цебто три місяці тому.

Я здригнувся, зняв із себе мокрий одяг, витерся рушником, загорнувся у халат і, повернувшись до столу, знову втупив у нього очі.

Тоді доторкнувся до машинки, розмірковуючи, ким вона мені доводиться: втраченим другом чи зрадливою коханкою.

Ще кілька тижнів тому вона видавала звуки, що нагадували мені голос музи. А тепер я все частіше сидів перед цією бісовою машинерією так, наче мені відтяли пальці. Три чи чотири рази на день я сідав до столу й мучився творчими потугами. І нічого не виходило. А коли й виходило, то незмінно летіло на підлогу, зібгане у жмутки, які я щовечора вимітав геть. Я немовби брів через оту безкраю аризонську пустелю, відому під назвою Сухі Піски.

Великою мірою це спричинялося тим, що Пег була так далеко, аж у тих мексиканських підземних печерах із муміями, і я почувався самотнім, і що у Венеції ось уже три місяці не прозирало сонце — весь час стояв туман, потім починалася мжичка, потім дощ, а потім знову мжичка й туман. Щовечора, лягаючи спати, я вгортався у холодне бавовняне укривало, а на світанку розгортався, неначе весь обліплений пліснявою. І щоранку подушка моя була волога від сліз, але я вже не міг пригадати, що ж таке сумне мені снилося.

Я визирнув у вікно на свій «приватний» телефон, до якого при- слухався день у день, від ранку до вечора, марно чекаючи дзвінка

з пропозицією одержати завдаток на мій геніальний роман, якщо закінчу його до кінця року.

А тоді я побачив, як мої пальці незграбно потяглися до клавішів машинки.

І подумав, що вони схожі на пальці того потопельника у клітці, що колихались, як морські анемони, або ж на невидимі пальці чоловіка позад мене у нічному трамваї.

І той, і другий ворушили руками.

Повільно, дуже повільно я сів до столу.

У грудях у мене гупало, неначе хтось бився у ґрати покинутої клітки.

Я відчув на потилиці чийсь віддих...

Мені потрібно було прогнати їх обох від себе геть. Потрібно було якось угамувати їх, щоб я зміг заснути.

Із мого горла вихопився хрипкий звук, так ніби я ось-ось мав виблювати. Але я стримав напад нудоти.

Натомість пальці мої почали друкувати, забиваючи слова РОМАН БЕЗ НАЗВИ, поки їх не стало видно.

Потім я перевів рядок і трохи нижче від забитих слів почали з'являтися інші:

СМЕРТЬ, далі тире, тоді ДІЛО і, нарешті, САМОТНЄ.

Від захвату я скорчив дику гримасу, голосно хекнув і цілу годину друкував не спиняючись, аж поки не зник за суцільною запоною грозового дощу той нічний трамвай і чорна морська вода не затопила лев'ячої клітки й навалльною хвилею не винесла потопельника на волю...

Усе те спустилося по моїх плечах, руках, долонях і вилилося з холодних пальців на папір.

І тоді на мене нахлинула темрява.

Я зрадів їй і засміявся.

І впав на ліжку.

Серед ночі я розічхався і все чхав та чхав, безпорадно лежачи без сну й зуживши цілу пачку паперових носовичків, і мені здавалося, що я вже ніколи не зігріюсь і не оклигаю.

Тієї ночі туман погустів, і десь ген у затоці все гучала й гучала загублена у темряві застережна сирена. Той звук скидався на крик якогось величезного, давно вимерлого морського чудиська, що із жалобним плачем, на який ніхто не зважав і не озивався, віддалялося від берега, шукаючи своєї домовини.

Тієї ночі у вікно кімнати завівав вітер і ворушив на столі друковані сторінки мого роману. Я наслухав, як легенько шурхотить

папір, немов вода у каналі або чийсь віддих у мене на потилиці, і зрештою заснув.

Прокинувся я пізно, від сонячного саява. Чхаючи, підійшов до дверей, розчинив їх навстіж і ступив у потік світла, такого яскравого, що мені враз захотілося жити вічно, і водночас мене поймав сором за те, що я, мов той капітан Агав¹, у першу мить ладен був відвернутися від сонця. Я швидко вбрався. Речі, які були на мені минулої ночі, ще не просохли. Я зодягнув тенісні шорти та легку куртку, тоді вивернув кишені ще вогкого піджака, шукаючи жмуток розмоклої паперової маси, що випав із кишені мерця всього кілька годин тому.

Торкнувшись нігтем того жмутка, я зітхнув. Я знав, що воно таке. Але ще не був готовий дати відповідь.

Бігун з мене ніякий. Одначе я пустився бігти...

Геть від каналу, від клітки, від голосу, що промовляв у трамваї лиховісні слова, геть від своєї кімнати й від надрукованих уночі сторінок, на яких я почав викладати всю цю історію, — їх належало перечитати, але я поки що не хотів цього робити. Я просто біг собі берегом на південь.

До країни Загублений Світ.

Потім на хвилику став подивитись, як розбрелися на випасі під полудневим сонцем химерні механічні чудиська.

Нафтові свердловини. Нафтові помпи.

Ті гігантські птеродактилі, як я часто розповідав друзям, поналітали сюди з повітря на самому початку століття і, спускаючись на землю о пізній нічній порі, споруджували собі гнізда. І люди, що жили на узбережжі, прокидалися, налякані гримким стугоном величезних ненажерливих помп. Люди підхоплювались у ліжках о третій годині ночі, розбуджені скрипом, скреготом, шерехом схожих на кістяки потвор, двигінням їхніх припнутих до землі безперих крил, що здіймалися і опадали, мов тяжкі зітхання доісторичних пращурів. Їхній дух, як сам час, плинув узбережжям, беручи початок у глибокій давнині, давнішній від доби печерної людини, — то був дух зогнилих у землі незапам'ятних нетрів, що за багато віків перетворилися на нафту.

Я біг крізь цей ліс бронтозаврів, що топталися в густій чорній рідині, провалюючись у в'язке, як смола, місиво. Їхній предковічний лемент віддлунював від берега, звідки хвилі океанського прибою відкидали його назад.

Я біг повз невеликі білі будиночки, що їх спорудили згодом серед тих чудиськ і прокопали там канали, у яких мала відбиватись ясна небесна блакить 1910 року, коли на чистій хвилі плавали білі

¹ Персонаж роману Германа Мелвілла «Мобі Дік».

гондоли, а пішохідні містки, винизані лампочками-світляками, обіцяли втішні прогулянки, що й почалися свого часу, як оголошені наперед гастролі заїжджої балетної трупи, а потім припинились, щоб так і не відновитися по війні. Тільки оті чорні чудиська й далі всмоктувались у пісок, тоді як білі гондоли поринули на дно, а з ними назавжди згинув і сміх останніх веселощів.

Звісно, дехто з людей і досі жив на узбережжі, сховавшись у своїх хатах або ж замкнувшись у поодиноких середземноморських віллах, розкиданих то там, то сям із якоїсь архітектурної іронії.

Отак я біг, біг — і нараз став як укопаний. І вже ладен був повернути назад, додому, взяти жмуток розкислих папірців, а тоді податися на пошуки слідів та імені їхнього загиблого власника.

Та, як на те, край піщаного пляжу переді мною стояв один з отих середземноморських палаццо, осяйно-білий, наче місяць уповні.

— Констанс Реттіґан... — прошепотів я. — Може, вийдеш до мене й зіграєш?

Власне, то було щось на зразок арабсько-мавританської фортеці, яка стояла лицем до моря й ніби спокушала припливи сягнути її і змити з берега. Угорі споруду прикрашали вежі та мінарети, а внизу, понад самим піском, вона була укріплена облицьованими синьо-білою плиткою укусами досить сумнівної надійності, бо всього за три десятки кроків звідти шанобливо вклонялися й відкочувались назад невгамовні хвилі, над ними, визираючи випадкову здобич, кружляли галасливі чайки, і там-таки стояв тепер і я.

— Констанс Реттіґан!

Ніхто не з'являвся.

Самотній і неповторний на цьому довгому, наче ящірка, гримкому березі, палац вірно охороняв неповторну королеву кіно.

У віконці однієї з веж і вночі, і вдень світилося. Я ніколи не бачив, щоб там не було світла. Чи вона й тепер там?

Так!

У віконці швидко майнула легка тінь, так ніби хтось підійшов, позирнув униз на мене й одразу пурхнув геть, мов нічний метелик.

Я стояв і пригадував.

У двадцяті роки вона стрімко злетіла вгору, але досить скоро так само стрімко канула в глибочінь фільмосховищ. Її режисер, як писали тоді в газетах, застукав Констанс у ліжку зі студійним перукарем і полоснув ножом по сухожилках на її ногах, так що вона втратила ту граційну ходу, якою він так захоплювався. А сам кинувся в море й поплив світ за очі. Відтоді Констанс Реттіґан більше ніхто не бачив. Ніхто не знав навіть, чи вона взагалі може ходити.

— О Боже! — почув я власний шепіт.

Я здогадувався, що пізніми вечорами вона таки зважається з'являтися у моєму світі й водить знайомство з людьми, з якими знайомий і я. І напевне були випадки, коли ми мало не зустрічались особисто.

Ну йди, під'юджував я себе подумки, йди і постукай отим бронзовим молотком у вигляді лева в її чільні двері, що виходять до моря.

Ні. Я похитав головою. Боявся, що відповіддю мені буде тільки примарне чорно-біле зображення на кіноплівці.

Та, по суті, ти й не хочеш зустрітися зі своєю неповторною любов'ю — тобі досить мріяти, що колись уночі вона вийде зі свого палацу й рушить берегом, не залишаючи на піску слідів, які замітав би за нею вітер, рушить просто до твоєї оселі, а тоді тихенько постукає в шибку, ввійде і розгорне на білій стіні кімнати довгі кінострічки, що зберегли її примарне саяво.

«Люба Констанс Реттіган, — подумки благав я, — ну вийди до мене! Скоч у свій великий білий “дюзенберг”, що сяє і виблискує на піску, запусти мотор, помахай рукою і відвези мене далеко на південь, до затоки Коронадо, на залитий сонцем берег!..»

Та ніхто не запускав мотора, ніхто не махав рукою, ніхто не віз мене на південь, до сонця, геть від тієї туманної сирени, що поховала себе десь у морі.

Отож я позадкував і з подивом відчув, що мої тенісні туфлі захлопнуло морською водою; а тоді рушив туди, звідки прийшов: до залитих дощем кліток у каналі, — і то я, найвидатніший у світі письменник, хоч цього ніхто, крім мене, не знав.

Коли я ввійшов у єдине місце, куди, як сам напевне знав, неодмінно мав прийти, у кишені моєї куртки була ота мокра паперова січка, схожа на злипле конфеті.

У цьому місці збиралися місцеві діди.

То був маленький тьмянний павільйон на кінцевій трамвайній станції, де продавалися цукерки, сигарети, журнали та квитки на великі червоні трамваї, що ганяли між Лос-Анджелесом і морем.

Цей павільйончик, у якому завжди стояв міцний дух тютюнової сушильні, тримали два геть прокурені брати, що постійно бідалися й бурчали один на одного, наче двійко старих дівок. Саме там, на довгій лаві під вільною стіною, день у день від ранку до ночі й стовбичили рядком, мов кури на сідалі, кілька дідів, глухих до будь-якої думки і сонних, як глядачі на нудному тенісному матчі, аж поки мова не заходила про їхній вік: тоді вони наввипередки брехали, додаючи собі літ. Один казав, що йому вісімдесят два. Другий хвалився, ніби йому вже перейшло за дев'яносто. Третій приписував собі дев'яносто чотири. Числа були щораз інші, бо кожен забував, що казав тиждень чи місяць тому.

За дверима павільйончика час від часу гуркотіли важкі вагони, і якби добре прислухатись, то можна було б почути, як від навколишнього двигіння зі старечих кісток обсипалась іржа, як воно зрушувало кров у застиглих жилах і на мить прояснювало тьмяні очі; а потім старі знову поринали у свою передсмертну сонноту і довгими годинами не озивалися й словом, намагаючись пригадати, про що була розмова, яку вони розпочинали опівдні, а закінчити могли десь над північ, коли брати-підприємці з бурчанням зачинали крамничку й похмуро вирушали додому, до своїх парубоцьких ліжок.

Де мешкали ті старі, ніхто не знав. Щовечора, після того, як сварливі брати зникали у темряві, діди й собі розкочувалися хто куди, неначе клубки перекотиполя, гнані солоним вітром.

Я ступив ув одвічну сутінь павільйону й став, утупивши погляд у лаву, на якій від початку світу сиділи діди.

Мені одразу впало в око вільне між ними місце. Там, де звичайно сиділо четверо, тепер було тільки троє, а з виразу їхніх облич я здогадався: щось негаразд.

Я поглянув на підлогу біля їхніх ніг, усипану не лише попелом із сигар, а й легкою порошею з вибитих компостером химерних клаптиків паперу — таким собі конфеті із трамвайних квитків у формі різних літер: Р, Х, М...

Я вийняв руку з кишені й порівняв свою вже майже висхлу паперову січку з порошею на підлозі. Потім нахилився, підняв жменьку тих папірців, подивився на них, а тоді випустив з руки, і в повітрі замигтіли всі літери алфавіту.

Я перевів погляд на порожнє місце на лаві.

— А де той літній джентль... — та й затнувся.

Бо старі витріщились на мене так, наче я порушив їхню мовчанку пострілом із гармати. До того ж їхні погляди говорили, що я не був належно вдягнений для похорону.

Нарешті один, найстаріший, запаливши люльку й пахкаючи димом, пробурмотів:

— Ще прийде. Він *завше* приходить.

Проте інші двоє збуджено ворухнулись, й обличчя їхні спохмурніли.

— А де він мешкає? — наважився спитати я.

Найстаріший дід перестав пахкати люлькою.

— Кому це треба?

— Мені, — відказав я. — Ви ж мене знаєте. Я вже багато років тут живу.

Старі занепокоєно презирнулись.

— Справа дуже нагальна, — додав я.

Старі ворухнулись востаннє.

— Де канарки, — пробурмотів найстаріший.

— Де, де?

— Де жінка з канарками, — його люлька вже згасла. Він знову запалив її і стривожено поглянув на мене. — Але не турбуйте його. Із ним усе гаразд. Він *не* захворів. Він прийде.

Старий надто палко запевняв мене, і двоє інших нишком засовались на лаві.

— Як його звуть? — запитав я.

Це була моя помилка. Не знати, як його звуть! О Боже, та це ж відомо *кожному*! І старі обпекли мене гнівним поглядом.

Я почервонів і позадкував до дверей.

— Жінка з канарками, — мовив я сам до себе, а тоді вискочив за двері, і мене мало не збив трамвай, що промчав за кілька кроків від павільйону.

— Придурок! — гукнув мені вагоновод, вистромившись із вікна й махаючи кулаком.

— Жінка з канарками! — безглуздо крикнув я у відповідь і теж махнув кулаком, даючи зрозуміти, що я живий.

А тоді почалапав шукати ту жінку.

Я знав, де вона мешкає, з оголошення на вікні.

Канарки на продаж.

У Венеції тоді було, та й тепер є, безліч занепалих куточків, де люди виставляють на продаж останні вживані речі, відриваючи їх від душі й сподіваючись, що на них не знайдеться покупця.

Навряд чи є такий старий будинок із давно не праними завісками, де на вікні не біліло б оголошення:

Автомобіль «неш» зразка 1927 року. Ціна помірна. З подвір'я.

Або:

Бронзове ліжко, що мало було в ужитку. Недорого. Нагорі.

Ідеш далі та й думаєш собі: а який бік того ліжка був в ужитку і скільки років ним уже ніхто не користується — двадцять, тридцять?..

Або ще:

Скрипки, гітари, мандоліни.

Й у вікні — старезні інструменти, тільки замість струн на них — павутиння, а в глибині кімнати видно старого чоловіка, що зігнувся над столярним верстатом і випилює якісь дощечки, незмінно стоячи спиною до вікна й не даючи перепочинку рукам, — він один із тих, хто залишився тут ще відтоді, як білі гондоли знайшли свій останній причал на задвірках і почали правити за квітники.

Скільки минуло часу, відколи він востаннє продав скрипку чи гітару?

Постукай у двері або у вікно. Старий і далі випилюватиме й шліфуватиме шкуркою свої дощечки, тільки плечі його затрусяться. Може, він сміється з того, що ти стукаєш, а він удає, ніби не чує?

Проминаєш вікно з останнім оголошенням:

Кімната з гарним краєвидом.

Кімната дивиться вікном на море. Але до неї вже років десять ніхто не заглядав. А може, й того моря вже немає...

Я востаннє повернув за ріг і натрапив на те, що шукав.

Папірець висів у поруділому від сонця вікні, і кволі, геть збляклі літери, виведені колись олівцем, були ледве видимі, як ото лимонний сік, що роз'їв сам себе й знебарвився ще десь — Боже ти мій! — років п'ятдесят тому.

Канарки на продаж.

Атож, півстоліття тому хтось лизнув кінчик олівця, написав на аркушику ці слова й виставив його вицвітати, прикріпивши до шиби смужками мушиної липучки, а сам подався пити чай у кімнати нагорі, де порох укривав суцільним масним шаром поруччя балюстради і так обволік лампочки, що вони ледь жевріли, де подушки стали наче повстані, а в порожніх шафах із кілочків звисали темні тіні.

Канарки на продаж.

Я не постукав у двері. Колись давно я вже був постукав у них — просто так, з легковажної цікавості, — і, почувавши себе дурнем, пішов ні з чим.

Я повернув старовинну кулясту ручку. Двері легко подалися до середини. На нижньому поверсі панувала пустка. У жодній кімнаті не було ніяких меблів. Я гукнув нагору, у просякнуте порохом сонячне світло:

— Є хтось удома?

І мені причувся шепіт звідкись із горища:

— ...нікого.

На підвіконні лежали здохлі мухи. На сітці, якою була затягнута зовнішня рама, виднілися рештки крилець нічних метеликів, що загинули влітку 1929 року.

Десь високо нагорі, де була замкнена у вежі казкова принцеса, наче пір'їнка впала:

— Хто там?

А між темних кроков ледь чутно писнула миша:

— Заходьте...

Я штовхнув внутрішні двері, розчиняючи їх ширше. Вони гучно, зі скреготом зарипіли. Мабуть, їх навмисне не змащували, аби непрохані гості, зачувши рипіння іржавих завіс, повертали назад.

Нагорі затріпотів крильцями об навіки згаслу лампочку нічний метелик:

— ...сюди, нагору...

Я піднімався у полудневий присмерк, повз дзеркала, повернуті лицем до стіни. У них не відбилось, як я прийшов. Не відіб'ється, і як піду.

— Хто там?.. — прошепотіло.

Біля дверей проти сходів я нерішуче спинився. Можливо, я сподівався побачити там, у кімнаті, величезну канарку, простерту на килимі пороху, вже нездатну співати, а тільки говорити пошепки.

Я ввійшов.

І почув уривисте зітхання.

Посеред порожньої кімнати стояло ліжко, а на ньому, склепивши очі й ледь чутно дихаючи, лежала стара жінка.

«Археоптерикс», — подумав я.

Справді. Отак і подумав.

Колись я бачив такі кістки в одному музеї — ламкі рептильні крила того вимерлого, зниклого з лиця землі птаха, чий обрис відбилися на пісковикі тонким різьбленням, що могло б належати якомусь давньоєгипетському жерцеві.

Ліжко й те, що лежало на ньому, було немов намул посеред обмілілої річки. У її повільному потоці вгадувалась купа розшарпаних жалюгідних лахів і тендітний кістяк.

Вона лежала крижем, така залякла й тиха, аж я не міг повірити, що то жива істота, а не доісторична окам'янілість, якої не торкнувся плин віків.

— Вам чого? — на невеличкому жовтуватому обличчі над укриталом розплющились очиці. Крихітні блискітки світла блимнули на мене.

— А де... канарки? — почув я свій голос. — Оте оголошення у вашому вікні... Де ж пташки?

— Ох! — зітхнула стара. — Милий Боже...

Вона забула. Певно, вона вже багато років і вниз не спускалась. А я, мабуть, перший, хто піднявся сюди нагору за сотні днів.

— О-о, — прошепотіла вона, — це було так давно. Канарки... Атож, у мене водилися гарні пташки... У двадцятому році, — потім, так само пошепки: — У тридцятому... тридцять першому... — голос її завмер. Тут літа зупинялись.

Просто настав ще один ранок. Минав ще один день.

— І співали вони в мене, о, ще й як співали. Але ніхто не приходив купувати. Чому? Я так і не продала жодної.

Я озирнувся навколо. У кутку кімнати стояла порожня пташина клітка, ще дві виглядали із шафи.

— Ви вже пробачте, — прошепотіла стара. — Видно, я просто забула зняти з вікна те оголошення...

Я підійшов до кліток. Мій здогад виявився слušним.

Дно першої клітки було застелене клаптем «Лос-Анджелес Таймс» за грудень 1926 року.

ХІРОХІТО СХОДИТЬ НА ТРОН Сьогодні пополудні новий двадцятип'ятилітній монарх...

Я перейшов до другої клітки й поглянув на дно. На мене враз наринули спогади шкільних літ з тодішніми страхами.

БОМБАРДУВАННЯ АДДИС-АБЕБИ Муссоліні тріумфує. Хайле Селассіє заявляє протест...

Я заплющив очі й відвернувся від того пропащого року. То ось коли тут перестало шурхотіти пір'ячко й замовк пташиний спів! Я знову став біля ліжка та висхлого тіла на ньому. І раптом почув, що говорю:

— А ви слухали колись по радіо недільну ранкову передачу «Година канарок зі Скелястих гір»?..

— Там ще грав органчик і десятки канарок співали йому *в лад!* — підхопила стара з таким захватом, що її тіло враз молодо стрепенулось, а голова підвелася. Очі її зблискували, наче скалки скла. — «Коли весна приходить в гори»!

— І «Красуню Сью», і «Голубі небеса», — докинув я.

— Ой, які ж то були *чудові* пташки, правда?

— Чудові, — мені тоді було дев'ять років, і я сушив собі голову над тим, як ті бісові птахи могли так злагоджено співати під музику. — Я колись сказав своїй мамі, що, мабуть, їм у клітки ставлять ноти.

— Ви, я бачу, чутливий хлопчик, — голова старої знесилено впала на подушку, й жінка заплющила очі. — Тепер так уже не роблять.

Та й ніколи не робили, подумав я.

— Але, — прошепотіла вона, — *насправді* ви ж прийшли не через канарок.

— Ні, — признався я. — Я щодо старого чоловіка, що наймає у вас кімнату...

— Він *помер*.

І перш ніж я встиг здобутися на слово, вона спокійно заговорила далі:

— Я від учорашнього ранку не чула, щоб він порався внизу на кухні. І ввечері було тихо, от я й здогадалася. А коли ви відчинили надвірні двері, я вже знала, що то хтось несе мені погану звістку.

— Пробачте.

— Нема за що. Я й не бачила його ніколи, окрім як на Різдво. Мене доглядає одна жінка з сусіднього дому, двічі на день приходить перекласти на ліжку, приносить попоїсти. То він одійшов, еге? Ви його добре знали? А коли буде похорон? Отам на комоді п'ятдесят центів. Купіть йому від мене букетик квітів.

Ніяких грошей на комоді не було. Не було й самого комода. Та я вдав, ніби він є, і поклав до кишені уявні п'ятдесят центів.

— Ви приходьте через півроку, — прошепотіла стара. — На той час я одужаю. І знову триматиму канарок на продаж, і... Ви увесь час дивитесь на *двері*! Вам треба йти?

— Так, мем, — винувато відповів я. — І ще я хотів сказати... надвірні двері у вас не замкнені.

— Е, та що тут кому взяти в такої старої руїни, як я? — вона востаннє підвела голову. Очі її зблиснули. На обличчі відбився біль, що точив її десь усередині й тепер вихопився назовні. — Ніхто вже ніколи не зайде у цей дім і не підніметься цими сходами! — вигукнула вона.

Голос її затих, мов радіохвиля з-за гір. Вона приплющила повіки, помалу згасаючи.

О Боже, подумав я, вона таки хоче, аби хтось прийшов до неї і зробив цю страхітливу послугу!

Ні, тільки не я!

Очі старої широко розплющились. Невже я сказав це вголос?

— Ні, — мовила вона, пильно заглядаючи мені в обличчя. — Ви не він.

— Хто «він»?

— Той, хто стоїть у мене за дверима. Щоночі, — вона зітхнула. — Але ніколи не заходить до кімнати. Чому він не заходить?

І нараз спинилася, наче годинник. Вона ще дихала, але видимо чекала, щоб я пішов.

Я озирнувся через плече.

Вітер здійняв у дверях куряву, і мені здалося, ніби там якась тінь, ніби хтось стоїть і жде. Оце щось чи хтось, що приходить щоночі й чигає в коридорі.

Я рушив до виходу.

— До побачення.

Ані звуку.

Мені слід би було залишитися з нею, разом пити чай, снідати, обідати. Та хіба допоможеш усім, хто цього потребує, по всіх усядах і в усі часи?

Я почекав біля дверей.

До побачення.

Чи то вона простогнала ці слова у своєму старечому сні? Я знав лише те, що її подих виштовхнув мене з кімнати.

Спускаючись униз, я згадав, що так і не спитав імені старого, який потонув у лев'ячій клітці, маючи в кишенях по жмені незужитого на жодному святі конфеті з трамвайних квитків.

Я знайшов його помешкання. Але це нічого мені не дало.

Його імені там не буде, так само як немає його самого.

Усе добре при своєму початку. Але так рідко в історії людей, чи малих містечок, чи великих міст і кінець буває добрий.

Із часом усе помалу занепадає. Запливає жиром. Розлазиться. Розпадається зв'язок часів. Скисає молоко. Серед нічної мряки дроті на високих стовпах приносять погані вісті. Вода у каналі береться брудним шумовинням. Кресало не викресує вогню. Жінки більше не гріють.

Зненацька кінчається літо.

Глибоко в кістки заповзає зима.

Отоді настає час стіни.

Йдеться про стіну в убогій кімнатчині, яку щораз стрясають, проїжджаючи мимо, важкі трамвайні вагони, і ти стенаєшся, наче в нічному кошмарі, на своєму холодному залізному ліжку в напівпідвалі аж ніяк не королівського будинку, де давно вже немає канарок і з-над вхідних дверей повідпадали цифри номера, а перекручена табличка з назвою вулиці на розі показує не на північ, а на схід, так що коли б хтось надумав тебе розшукувати, то пішов би без вороття у зовсім інший бік.

А проте в тебе є оця стіна біля ліжка, на якій ти можеш читати сльозавими очима чи простягти руку, та так і не торкнутись її — надто вже вона далека, надто непроникна й надто гола.

Я знав: якщо я знайду кімнату старого, то побачу цю стіну.

І я її побачив.

Його двері, як і решта дверей у будинку, були незамкнені й ніби чекали, щоб у них увійшли — чи то вітер, чи то туман, чи то якийсь примарний незнайомиць.

Я ввійшов. І нерішуче спинився. Хтозна, може, сподівався побачити на порожньому залізному ліжку старого рентгенівський відбиток власника? Його кімната мала такий самий вигляд, як і кімната

жінки з канарками нагорі: то була пустка, наче наприкінці дня після дешевого розпродажу, коли усе вже розтягли геть — що за п'ять, а що за десять центів.

Не було навіть зубної щітки, ні мила, ні якоїсь ганчірки замість рушника. Мабуть, старий раз на день мився у морі, чистив зуби водоростями, прав у солоній воді свою єдину сорочку і, поки вона сохла, лежав поруч на піску — це, звісно, коли і якщо прозирило сонце.

Я ступав уперед, мов водолаз на великій глибині. Коли знаєш, що людина померла, сама атмосфера її осиротілого житла сковує тобі рухи й навіть подих.

Я перевів дух.

Моє припущення виявилось хибним.

Його ім'я таки було в кімнаті, написане на стіні. Я мало не впав, нахилившись, аби розібрати його.

Воно повторювалося знов і знов, надряпане на тиньку з того боку ліжка. Знов і знов — так наче страх перед старечим слабоумством чи втратою пам'яті, страх прокинутись одного ранку безіменним змушував його знов і знов видряпувати своє ім'я жовтим від нікотину нігтем.

Вільям. Потім — Віллі. Потім — Вілл. А ще нижче — Білл.

А далі — знов, і знов, і знов:

Сміт... Сміт... Сміт... Сміт...

І трохи нижче — *Вільям Сміт.*

І нарешті — *Сміт, В.*

Я придивлявся до стіни, і ця моторошна таблиця множення то проступала виразніше, то розпливалась у мене перед очима, викликаючи в душі спомин про всі ті безсонні ночі, коли і я жахався на саму думку, що чекає мене ген попереду, у темних нетрях мого майбутнього. Може, десь у 1999 році і я, старий та самотній, із мишачим шкрябанням робитиму нігтем свій пам'ятний напис на стіні.

— Не приведи Боже... — прошепотів я. — Але стривай!

Ліжко писнуло, наче кицька, до якої доторкнулись уві сні. Я сперся на нього всією вагою і повів пучками по тиньку. Там були ще якісь слова. Послання, натяк, ключ?

Мені пригадався дитячий фокус, коли кажеш товаришеві написати щось олівцем у блокноті й видерти той аркушик. А тоді виходиш із блокнотом з кімнати, м'яким олівцем скісно треш по невидимих ум'ятинках на аркушику, що був під видертим, і на папері проступають написані товаришем слова.

От і тепер я зробив точнісінько так само. Дістав з кишені олівець і заходився легенько водити боком грифеля по стіні. І на тиньку, немов якимсь чаром, проступили сліди від нігтя: осьде щось ніби

рот, а оце око, обриси, форми, уривки напівдрімотних думок старої людини.

Четверта ранку, а сну немає.

А нижче — німе благання:

Боже, дай мені заснути!

І розпач на світанні:

— О Господи!

Аж раптом, коли я нахилився ще нижче, щось наче вхопило мене за коліна. На стіні були такі слова:

Він знову стоїть за дверима.

Але ж це я, я стояв за дверима старої нагорі, тільки п'ять хвилин тому. І я ж таки хвилину тому стояв за дверима цієї порожньої кімнати. А ще...

Учорашня ніч. Заллята дощем темрява, трамвай. Великий вагон, що розгойдується на поворотах, рипить дерев'яними ребрами, деренчить начищеною міддю, а хтось невидимий похитується у проході позад мене й править свою панахиду.

Він знову стоїть за дверима.

Він стояв у трамвайному проході.

Ні, ні. Це вже занадто!

Хіба ж то злочин — стояти у трамвайному проході й стогнати, так само як стояти отут у коридорі й тільки дивитися на двері, аби старий знав, що ти тут стоїш — стоїш і мовчиш?

Ну гаразд, та що, як одної ночі він — хоч би хто він був — увійде до кімнати?

Ввійде зі своїм *самотнім ділом*?

Я знову подивився на видряпаний напис на стіні, такий же блідий і невиразний, як і те оголошення про канарок у вікні з вулиці. І відступив, одірвався від тих моторошних слів самотності й розпуки.

У коридорі я постояв, дихаючи повітрям цього дому й намагаючись угадати, скільки разів протягом останнього місяця тут стояв хтось інший, у кого під шкірою обличчя прозирав вискалений череп.

Мене поривало обернутись і щосили гукнути нагору, так щоб аж задеренчали порожні пташині клітки:

«Якщо він прийде знову, покличете мене!»

Та як? Я побачив у кутку порожню полицку, де колись був телефон, а під нею телефонний довідник за 1933 рік.

То хай закричить у вікно!

Але хто почує її голос, схожий на скрегіт ключа в заіржавілому замку?

Я сам прийду й чатуватиму під дверима, подумав я.

Чому?

Тому що ота видобута з дна річки мумія, ота напівжива жінка на схилі віку, яка лежить нагорі, сповита у поховальний саван, і з надією чекає холодного подмуху вітру, що шугне сходами й залетить до неї в кімнату.

Треба позамикати всі двері, подумав я.

Та коли спробував причинити надвірні двері, вони не подалися.

І я почув шепіт холодного вітру, що залітав до будинку.

Я мчав до поліційного відділка, але на півдорозі сповільнив біг і зупинився. Тому що позаду, біля самих моїх вух, зашурхотіли сухими крильцями мертві канарки.

Вони просилися на волю. Тільки я міг їх визволити.

А ще тому, що я відчув, як тихі води Нілу здійснюються над намулом, загрожуючи захлюпнути й змити стародавню Нікотріс, двотисячорічну фараонову дочку.

Тільки я міг зупинити каламутний Ніл, не дати йому підхопити царівну й понести її геть, до мулистого гирла.

І я подався до свого «Ундервуда».

Я описав і визволив птахів. Я описав і визволив висхлу стару мумію.

Почуваючи себе винним, але щасливим, щасливим, але винним, я виймав із машинки аркуші й один по одному складав до своєї схожої на пташину клітку й на мулисте річкове дно романної скриньки, де вони співали, тільки коли прочитаєш надруковані на них слова, і шепотіли, коли їх перегортаєш.

І тоді, сповнений спасенної радості, я вийшов з дому.

Я рушив до поліційного відділка, аж роздимаючись від грандіозних фантазій, божевільних ідей, неймовірних доказів, можливих припущень і очевидних розв'язань.

Діставшись туди, я почував себе неперевершеним акробатом, що виконує свій номер на найвищій трапеції, спущений із найбільшої повітряної кулі.

Я й гадки не мав, що детектив-лейтенант Елмо Крамлі озброєний довгими шпильками й пневматичною рушницею.

Коли я з'явився біля поліційного відділка, він саме виходив із надвірних дверей. Мабуть, щось у моєму обличчі йому підказало, що я ось-ось вибухну й геть завалю його своїми припущеннями, здогадами, умовиводами й доказами. Отож він квапливо провів рукою по обличчю, рвучко відступив був до дверей, а потім обережно рушив уперед, так наче наближався до міни.

— А ви що тут робите?

— Хіба не належить громадянинуві з'явитися до поліції, якщо він може розкрити вбивство?

— Де ви бачите ті вбивства? — Крамлі роззірнувся навколо й, певне ж, не побачив жодного. — Що ще?

— Ви не хочете вислухати, що я маю сказати?

— Я вже чув усе те сто разів, — Крамлі пройшов повз мене, простуючи до своєї машини, що стояла біля тротуару. — Щоразу, як хтось у Венеції помирає від серцевого нападу чи вбивається, наступивши на розв'язану шнурівку власного черевика, другого ж дня до відділка з'являється якийсь розумник і починає доводити мені, що ховається за тим інфарктом чи розв'язаною шнурівкою. От і у вас на обличчі такий самий інфарктно-шнурівковий вираз, а я цілу ніч не спав.

Він попростував далі, і я бігцем пустився за ним, бо Крамлі явно наслідував Гаррі Трумена й робив сто двадцять кроків на хвилину.

Він почув, що я його наздоганяю, і кинув через плече:

— Ось що я вам скажу, юний Гемінгвею...

— То ви знаєте, з чого я живу?

— Кожен у Венеції про це знає. Щоразу, як у вас з'являється оповіданнячко в «Десятицентовому детективі» чи «Детективі Флінна», ціле місто чує, як ви горлаєте біля газетної полиці у винній крамничці, показуючи на ті журнали.

— О-о... — мовив я, тимчасом як із моєї повітряної кулі виходили останні рештки гарячого повітря. Опинившись на землі, я став із другого боку машини Крамлі, кусаючи нижню губу.

Крамлі побачив це і пройнявся батьківським жалем.

— Господи Боже мій, — зітхнув він.

— Що?

— Ви знаєте, чого я найдужче не можу терпіти у детективах-аматорах? — запитав Крамлі.

— Я не детектив-аматор, а письменник-професіонал, що має особливий орган чуття, як ото вусики в польового коника.

— То ви польовий коник, що навчився друкувати на машинці, — зауважив Крамлі й зачекав, поки я впаду мертвий. — А якби ви поникали Венецією, та посиділи у моєму кабінеті, та повчацали до моргу стільки років, скільки я, то знали б, що кожен зайшлий волоцюга й кожен вуличний п'яничка так напханий усякими теоріями, доказами й відкриттями, що їх вистачило б, аби скласти ще одну Біблію чи пустити на дно недільний прогулянковий пароплав із церковною паствою. Як послухати базікання першого-ліпшого мандрівного проповідника, що втрапив за ґрати, то половина світу має бути під підозрою, третина — під вартою, а решту слід засудити й повісити. Отож чого б я мав слухати якогось молодого перодряпа, який ще

навіть і *не почав* увиходити в історію літератури... — він знову почекав, а я мало не впав, — ...і який, тільки того й побачивши, що випадкового потопельника у лев'ячій клітці, гадає, ніби натрапив на «Злочин і Кару», й уявляє себе нащадком Раскольниково. Я закінчив. Слухаю тепер вас.

— Ви знаєте *Раскольниково*? — вражено запитав я.

— Чи ще не відтоді, як ви народились. Але цим ситий не будеш. Викладайте свої докази.

— Я письменник і розуміюся на людських почуттях краще, ніж ви.

— Дурниці. А я детектив і краще, ніж ви, розуміюся на фактах. Ви не боїтеся, що реальний факт зажене вас на слизьке?

— Я...

— Скажіть мені ось що, хлопче. Ви у своєму житті що-небудь *звідали*?

— Що-небудь?

— Еге ж. Я маю на увазі будь-що. Велике, не дуже велике, мале. Будь-що. Як от хвороба, акт насильства, смерть, війна, революція, вбивство.

— Мої батько й мати померли...

— Своєю смертю?

— Так. А ще мого дядька вбили грабіжники...

— Ви *бачили*, як його вбили?

— Ні, але...

— Те, чого *не бачили*, до уваги не береться. Я хочу знати, чи ви натрапляли досі на щось таке, як людина у лев'ячій клітці?

— Ні, — відповів я нарешті.

— Ну от, про це ж я і кажу. Ви й досі під враженням. Ви не знаєте, що таке життя. А я народився й виріс у моргу. Для вас це перший реальний дотик до мармурового столу. То краще б вам заспокоїтись і йти собі, — він збагнув, що й сам надто підвищив голос, отож похитав головою і сказав: — А втім, краще *мені* заспокоїтись і поїхати.

Що він і зробив. Відчинив дверцята машини, скочив за кермо, і, перш ніж я встиг знову наповнити свою повітряну кулю, за ним і слід прохолов.

Бурмочучи прокльони, я грюкнув за собою дверима телефонної будки, вкинув у проріз десятицентовик і зателефонував у Лос-Анджелес, до якого від Венеції п'ять миль. Коли на другому кінці дроту хтось зняв слухавку, я почув, як по радіо звучить весела *распа*¹, як

¹ Мексиканський танець.

грюкнули двері, зашуміла спущена в туалеті вода, але, чекаючи відповіді, відчував я і сонце, що було так мені потрібне.

Нарешті жінка, яка мешкала на розі Темпл і Фігероа, знервовано піднесла до вуха слухавку, прокашлялась і запитала:

— Qué?¹

— Місіс Гутієрес!.. — заволав я. Тоді спинився й почав спочатку: — Місіс Гутієрес, це я, Шалапут.

— А-а! — зітхнула вона, а потім засміялася. — Sí, sí!² Хочете поговорити з Фанні?

— Та ні, переказати всього кілька слів. Ви погукаєте до неї наниз, місіс Гутієрес? Зробіть ласку.

— Погукаю.

Я чув, як вона йде. Чув, як хитнувся ветхий, розшарпаний багатоквартирний будинок. Колись на його покрівлю сяде ворона, і вся та споруда завалиться. Чув, як дріботить за хазяйкою по лінолеуму кучий, схожий на великого джмеля й гавкітливий чіхуахуа³.

Потім почув, як відчинилися двері, як місіс Гутієрес вийшла на балкон третього поверху і, перехилившись через балюстраду, загукала в сонячний простір на другий поверх:

— Гей, Фанні! Гей! Шалапут дзвонить!

Я закричав у слухавку:

— Скажіть їй, що мені *потрібно* до неї приїхати!

Місіс Гутієрес чекала. Я почув, як зарипіли мостини балкона на другому поверсі, так ніби якийсь огрядний капітан викотився на свій місток оглянути навколишній світ.

— Гей, Фанні, він хоче приїхати!

Запала довга мовчанка. Над подвір'ям будинку задзвенів мелодійний голос. Слів я не розібрав.

— Скажіть їй, що мені потрібна «Тоска»!

— «Тоска»!.. — закричала місіс Гутієрес униз.

Довга мовчанка.

Будинок знову хитнувся, тепер у другий бік, так наче сама земля повернулась в опівденній дрімоті.

Линучи знизу повз місіс Гутієрес, до мене донеслися звуки музики з першої дії «Тоски».

— Фанні каже...

— Я чую музику, місіс Гутієрес. Це означає «можна»!

¹ Що? (*icn.*)

² Так, так! (*icn.*)

³ Поширена у Мексиці порода дрібних декоративних собак.

Я повісив слухавку. У цю саму мить, наче за годинником, на беріг за кілька кроків од мене обрушилася добра сотня тисяч тонн солоної води. Я кивнув головою, оцінивши Божову точність.

Потім намацав у кишені двадцять центів і побіг до трамвайної станції, щоб устигнути на найближчий трамвай.

Вона була як гора.

Насправді її звали Кора Сміт, але вона прибрала собі псевдонім Фанні Флоріанна, і ніхто вже не називав її інакше. Я знав її багато років, ще відтоді, як і сам мешкав у тому багатоквартирному будинку, та й коли переїхав звідти до моря, то й далі підтримував з нею дружні стосунки.

Фанні була така огрядна, що ніколи не спала лежачи. День і ніч сиділа у своєму здоровенному капітанському кріслі, що немов уросло в палубу найманого помешкання, і на лінолеумі під ним було видно вм'ятини й тріщини від величезної ваги господині. Рухатися Фанні намагалася якнайменше, а коли все-таки впливала з кімнати й протискалася в двері до передпокою і далі до тісної вбиральні, у легенях та горлянці у неї шуміло й клекотіло. Вона боялася, що колись ганебно застрягне в тій пастці, й не раз казала: «Боже, ото буде жах, як доведеться викликати пожежників і благодати, щоб вони визволили мене звідти!» Потім вона поверталася до свого крісла, радіоприймача та патефона, а поряд, тільки руку простягти, стояв і холодильник, напакований морозивом, маслом, майонезом та всілякими іншими згубними для неї найдками у згубній кількості. Фанні завжди щось їла і завжди щось слухала. Поруч із холодильником були книжкові полиці — без книжок, зате із сотнями платівок Карузо, Галлі-Курчі, Гледіс Суорсаут та інших славетних співаків. А опівночі, коли із шипінням змовкала остання платівка, Фанні скулювалася у своєму кріслі, наче приспаний темрявою слон. Її масивні кістки осідали в пишному тілі, і тільки кругле, як місяць, обличчя чатувало над тим владним обширом плоті. Підперта подушками, вона щораз мусила із зусиллям втягувати повітря, бо воно саме собою виходило з грудей, і Фанні завжди боялась ненароком відхилитися надто далеко назад, аби тягар власної плоті, накопившись лавиною, не завалив, не здавив легень і назавжди не одібрав їй голосу та світла. Вона ніколи не говорила про це, та коли одного разу хтось запитав, навіщо в кімнаті ліжко, на якому ніхто не спить, очі Фанні погрозово спалахнули, і більше про ліжко мови не було. Її ворог і вбивця — жир — був завжди з нею. Вона спала у своєму громадді, сповнена страху, а вранці прокидалася з радісним відчуттям: ще одна ніч минула, і вона пережила її.